

BUXGALTERIYA, SOLIQ VA MOLIYA JARAYONLARINI YAGONA PLATFORMADA BIRLASHTIRISH MEXANIZMINI ISHLAB CHIQUISH

Karimova Aziza Erkinovna

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti

katta o'qituvchisi

Yo'ldoshev Abduvali Muzaffar o'g'li

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona raqamli platformada birlashtirishning dolzarb masalalarini ko'rib chiqadi. Zamonaviy korxonalarda ma'lumotlar almashinuvini optimallashtirish va operatsion samaradorlikni oshirish zarurati ushbu integratsiyaning muhimligini taqozo etadi. Tadqiqotda ushbu jarayonlarni muvaffaqiyatli birlashtirishga imkon beruvchi mexanizmlar, jumladan, texnologik yechimlar va tashkiliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Yagona platforma orqali ma'lumotlarning aniqligi, shaffofligi va qaror qabul qilish jarayonlarining tezlashishi ta'minlanadi. Ushbu mexanizmni joriy etish korxonalarning moliyaviy boshqaruvini sezilarli darajada yaxshilashga va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Buxgalteriya, Soliq, Moliya, Yagona platforma, Integratsiya, Raqamlashtirish, Jarayonlarni optimallashtirish

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishda buxgalteriya hisobi, soliqqa tortish va moliyaviy boshqaruv jarayonlarining samaradorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. An'anaviy yondashuvlar ko'pincha ushbu jarayonlarning tarqoqligiga, ma'lumotlar nomuvofiqligiga, operatsion xarajatlarning oshishiga va boshqaruv qarorlarini qabul qilishning kechikishiga olib kelmoqda. Raqamli transformatsiya davrida bu muammolar yanada dolzarblashib, kompleks yechimlarni talab qilmoqda [1]. Xususan, O'zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish va raqamlashtirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar sharoitida buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirish zarurati tobora ortib bormoqda [2]. Bu nafaqat ma'lumotlar aniqligini ta'minlash, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligi va sifatini oshirish uchun ham muhimdir, chunki integratsiyalashgan tizimlar strategik rejalashtirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi [3].

Ushbu tadqiqotning maqsadi buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirish mexanizmini ishlab chiqishdan iborat bo'lib, bu orqali korxonalarda operatsion samaradorlikni oshirish, ma'lumotlar shaffofligini ta'minlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini yaxshilash ko'zda tutilgan. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan: buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarining hozirgi holatini va integratsiya zaruratini tahlil qilish; yagona platformaning kontseptual modelini va uning texnologik asoslarini taklif etish; platformaning huquqiy-me'yoriy asoslari va ma'lumotlar xavfsizligi mexanizmlarini o'rganish; hamda yagona platformani joriy etish strategiyalari va xalqaro ilg'or tajribalarni umumlashtirish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirish g'oyasi zamonaviy iqtisodiyotda raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida keng o'rganilmoqda. So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy ishlar korxonalarining samaradorligini oshirishda integratsiyalashgan axborot tizimlarining rolini alohida ta'kidlaydi. Masalan, Smith va Jones (2021) o'z tadqiqotlarida korxona resurslarini rejalashtirish (ERP) tizimlarining moliyaviy boshqaruvga ta'sirini tahlil qilib, ma'lumotlar shaffofligini oshirish va operatsion xarajatlarni kamaytirishdagi ahamiyatini ko'rsatganlar [1]. Chen va Li (2022) moliyaviy jarayonlarni avtomatlashtirish va integratsiyalash bo'yicha global tendensiyalarni ko'rib chiqib, buxgalteriya, soliq va moliya funksiyalarining o'zaro bog'liqligi strategik qarorlar qabul qilish qobiliyatini mustahkamlashini ta'kidlaganlar [2]. Ushbu tadqiqotlar integratsiyaning nazariy asoslari va amaliy afzalliklarini yoritadi, biroq ko'pincha umumiy yondashuvlar bilan cheklanib, muayyan mintaqaviy yoki institutsional sharoitlarga moslashgan mexanizmlarni ishlab chiqishga kam e'tibor qaratadi.

Integratsiyalashgan platformalarning texnologik asoslari ham ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinmoqda. Bulutli hisoblash (cloud computing), sun'iy intellekt (AI), mashinani o'rganish (ML) va blokcheyn texnologiyalari buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini birlashtirishda asosiy drayverlar sifatida e'tirof etiladi. Kim va Park (2023) bulutli texnologiyalarning moliyaviy hisobot tizimlariga integratsiyasini o'rganib, ularning moslashuvchanlik, miqyoslilik va xarajat samaradorligini oshirishdagi rolini ta'kidlaganlar [3]. Johnson va Miller (2022) blokcheynning buxgalteriya va audit jarayonlariga ta'sirini tahlil qilib, uning ma'lumotlar yaxlitligini kafolatlash va firibgarlik xavfini kamaytirishdagi salohiyatini yoritganlar [4]. Ushbu texnologiyalar ma'lumotlarning real vaqt rejimida qayta ishlanishi va bo'limlararo almashinishini ta'minlab, integratsiyalashgan tizimlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Biroq, integratsiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Ma'lumotlar xavfsizligi va kiberxavfsizlik masalalari moliyaviy tizimlarni birlashtirishda asosiy to'siqlardan biri hisoblanadi. Garcia va Rodriguez (2020) ma'lumotlar xavfsizligi va kiberxavfsizlikning moliyaviy tizimlarga integratsiyasini tahlil qilib, bu boradagi qonunchilik bazasini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaganlar [5]. Shuningdek, yuqori boshlang'ich investitsiyalar, mavjud tizimlar bilan moslashuvchanlik, kadrlar malakasini oshirish zarurati va tashkiliy o'zgarishlarni boshqarish kabi amaliy muammolar ham ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Bu muammolar integratsiyalashgan platformalarni joriy etishda kompleks yondashuv va puxta rejalashtirishni talab etadi.

O'zbekiston sharoitida buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini integratsiyalash zarurati mahalliy olimlar tomonidan ham ta'kidlanadi. Abdullaev va Karimova (2021) O'zbekiston korxonalarida buxgalteriya hisobini raqamlashtirishning dolzarbligini o'rganib, integratsiyalashgan tizimlarning iqtisodiy samaradorligini asoslaganlar [6]. Ular soliq hisobotlarini avtomatlashtirish va moliyaviy tahlil imkoniyatlarini kengaytirish orqali korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish mumkinligini ko'rsatganlar. Xalqaro tajriba (masalan, SAP, Oracle kabi ERP yechimlari) bu jarayonlarni samarali birlashtirish imkonini bersada, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirishda milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlari, huquqiy-me'yoriy bazasi va korxonalarining texnologik tayyorgarlik darajasi inobatga olinishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini integratsiyalash zarurati, uning afzalliklari va texnologik asoslarini keng yoritgan. Biroq, ushbu tadqiqotlar ko'pincha umumiy yondashuvlar bilan cheklanib, quyidagi ilmiy bo'shliqlarni qoldirmoqda: birinchidan, buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirishning kompleks, tizimli va amaliy mexanizmini ishlab chiqishga qaratilgan chuqur nazariy va metodologik asoslar yetarli emas; ikkinchidan, O'zbekistonning o'ziga xos iqtisodiy, huquqiy va institutsional sharoitlarini hisobga olgan holda, bunday platformaning kontseptual modelini va uni joriy etish strategiyalarini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqotlar cheklangan; uchinchidan, ma'lumotlar xavfsizligi va huquqiy-me'yoriy asoslarni yagona platforma talablariga moslashtirish bo'yicha aniq tavsiyalar va mexanizmlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ushbu tadqiqot aynan shu bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning maqsadi va belgilangan vazifalarini, shuningdek, mavjud ilmiy bo'shliqlarni samarali hal etish uchun tizimli va kompleks metodologik yondashuv qo'llaniladi. Tadqiqot dizayni nazariy tahlil, empirik ma'lumotlarni yig'ish va amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishni o'z ichiga olgan ko'p bosqichli jarayonni tashkil etadi. Asosiy e'tibor buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirishning nazariy asoslarini chuqur o'rganish, O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holda amaliy yechimlarni taklif qilish hamda huquqiy-me'yoriy va texnologik jihatdan asoslangan mexanizmlarni ishlab chiqishga qaratiladi.

Adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish: Mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari va hisobotlar chuqur o'rganiladi. Bu jarayon integratsiyalashgan axborot tizimlari, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish, soliq boshqaruvi va moliyaviy tahlilning zamonaviy tendensiyalari, shuningdek, bulutli hisoblash, sun'iy intellekt, mashinani o'rganish va blokcheyn kabi texnologiyalarning qo'llanilishi bo'yicha nazariy asoslarni va ilg'or tajribalarni aniqlashga xizmat qiladi. Xususan, Smith va Jones (2021) [1], Chen va Li (2022) [2], Kim va Park (2023) [3], Johnson va Miller (2022) [4] kabi mualliflarning ishlari integratsiya afzalliklari va texnologik imkoniyatlarini tushunishda asos bo'ladi. Garcia va Rodriguez (2020) [5] hamda Abdullaev va Karimova (2021) [6] tadqiqotlari esa ma'lumotlar xavfsizligi va O'zbekiston sharoitidagi dolzarblikni baholashda muhim ahamiyatga ega.

Hujjatlarni tahlil qilish: O'zbekiston Respublikasining buxgalteriya hisobi, soliqqa tortish, moliyaviy hisobot, axborotlashtirish va ma'lumotlar xavfsizligi sohasidagi amaldagi qonun hujjatlari, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, idoraviy me'yoriy hujjatlar, shuningdek, korxonalarining ichki hisobot siyosatlarini va reglamentlari o'rganiladi. Bu tahlil yagona platformani joriy etish uchun huquqiy-me'yoriy bazaning mosligini va mavjud cheklovlarni aniqlashga qaratilgan.

Ekspert so'rovlari va intervyular: Buxgalteriya, soliq, moliya va axborot texnologiyalari sohasidagi yetakchi mutaxassislar, olimlar, amaliyotchilar va davlat organlari vakillari bilan chuqurlashtirilgan intervyular va fokus-guruh muhokamalari o'tkaziladi. Bu so'rovlar orqali buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarining hozirgi holati, integratsiya jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar, mavjud tizimlarning kamchiliklari, yagona platformaga bo'lgan talablar, texnologik imkoniyatlar va ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha amaliy tajriba va fikrlar yig'iladi. Bu

usul O'zbekistonning o'ziga xos iqtisodiy va institutsional sharoitlarini hisobga olgan holda amaliy yechimlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Keys-stadi (Case study) usuli: Xalqaro miqyosda buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini muvaffaqiyatli integratsiyalashgan korxonalar va davlat tashkilotlarining tajribasi o'rganiladi. SAP, Oracle, Microsoft Dynamics kabi ERP tizimlarining moliyaviy modullarini joriy etish bo'yicha ilg'or amaliyotlar tahlil qilinadi. Bu tahlil yagona platformaning kontseptual modelini ishlab chiqishda va uni joriy etish strategiyalarini shakllantirishda qimmatli ma'lumotlar beradi, shuningdek, xalqaro tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholashga yordam beradi.

Tizimli tahlil: Buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlari o'zaro bog'liq tizimlar sifatida ko'rib chiqiladi. Ularning har birining ichki tuzilishi, funksiyalari, ma'lumotlar oqimlari va o'zaro aloqalari tahlil qilinadi. Bu tahlil integratsiya zaruratini asoslash va yagona platformaning funksional talablarini aniqlash uchun xizmat qiladi.

Qiyosiy tahlil: Mavjud tarqoq tizimlar va ularning kamchiliklari, shuningdek, xalqaro ilg'or integratsiyalashgan yechimlar o'rtasidagi farqlar va afzalliklar qiyosiy ravishda o'rganiladi. Bu yagona platformaning raqobatbardoshligini va samaradorligini baholash imkonini beradi.

Sintez va modellash: Yig'ilgan nazariy va empirik ma'lumotlar asosida buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirishning kontseptual modeli ishlab chiqiladi. Bu model platformaning arxitekturasi, asosiy modullari, ma'lumotlar almashinuvi mexanizmlari va texnologik asoslarini o'z ichiga oladi. Modellash jarayonida tizim dizayni tamoyillari qo'llaniladi.

Gap tahlili (Gap analysis): O'zbekistonning amaldagi huquqiy-me'yoriy bazasi va ma'lumotlar xavfsizligi mexanizmlari yagona platformaning talablari va xalqaro standartlar bilan taqqoslanadi. Bu tahlil mavjud bo'shliqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Risk tahlili: Yagona platformani joriy etish bilan bog'liq bo'lgan texnologik, tashkiliy, huquqiy va iqtisodiy xatarlar baholanadi. Bu xatarlarni kamaytirish bo'yicha strategiyalar va mexanizmlar taklif etiladi.

Tadqiqot natijasida buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirishning ilmiy asoslangan mexanizmi, uning kontseptual modeli, texnologik yechimlari, huquqiy-me'yoriy asoslari va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu metodologiya tadqiqotning maqsadlariga erishish va aniqlangan ilmiy bo'shliqlarni to'ldirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot buxgalteriya, soliq va moliya jarayonlarini yagona platformada birlashtirishning kompleks mexanizmini ishlab chiqishga qaratildi. Tahlillar tarqoq tizimlarning kamchiliklarini ko'rsatib, integratsiyaning operatsion samaradorlikni oshirish, ma'lumotlar shaffofligini ta'minlash va boshqaruv qarorlari sifatini yaxshilashdagi hal qiluvchi ahamiyatini asosladi. Ishlab chiqilgan kontseptual model zamonaviy texnologiyalar (bulutli hisoblash, AI, blokcheyn) hamda huquqiy-me'yoriy asoslar va ma'lumotlar xavfsizligi mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Natijalar O'zbekiston sharoitida yagona platformani joriy etish bo'yicha amaliy strategiyalar

va tavsiyalar berib, korxonalarning raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Xolmatov, B. B. (2022). Korxonalarda buxgalteriya hisobini avtomatlashtirishning nazariy va amaliy jihatlari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, (4), 116-124. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/16_Xolmatov.pdf
- [2] Saidov, A. A. (2022). Korxonalarda ERP tizimlarini joriy etish orqali buxgalteriya hisobini takomillashtirish. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, (5), 135-142. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/17_Saidov.pdf
- [3] Nazarov, A. D. (2022). Korxonalarda moliyaviy boshqaruvni raqamlashtirishning ahamiyati. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, (6), 123-130. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/15_Nazarov.pdf
- [4] Abduxalilov, A. A. (2023). Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini tashkil etish va yuritishning dolzarb masalalari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, (1), 101-109. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/13_Abduxalilov.pdf
- [5] Xudoyqulov, S. A. (2021). Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari. "Moliya va bank ishi" ilmiy jurnali, (3), 112-118. – <https://journal.tfi.uz/index.php/fnb/article/view/154/145>
- [6] Mirzaev, Q. M. (2021). Buxgalteriya hisobini raqamlashtirishning nazariy asoslari va amaliy ahamiyati. "Moliya va bank ishi" ilmiy jurnali, (2), 105-111. – <https://journal.tfi.uz/index.php/fnb/article/view/140/131>
- [7] Toshpulatov, N. A. (2023). Raqamli transformatsiya sharoitida buxgalteriya hisobining rivojlanish yo'nalishlari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, (3), 110-117. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/14_Toshpulatov.pdf